

Бабенко Владислав Андрійович

здобувач вищої освіти факультету кібербезпеки, комп'ютерної та програмної інженерії
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Сенчило-Татліліоглу Надія Олексіївна

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет, Україна

СТАНОВЛЕННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО ПРАВОНАХОДНОГО РУХУ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВЕКТОР

На думку дослідників, провідною історичною підставою для розвитку кримськотатарського правонаходного руху на початку ХХ століття були революційні настрої, які охопили Російську імперію. Проте далеко не другорядну роль відіграли особливості тогочасної геополітики. Кримський півострів історично знаходився під впливом Оттоманської порти і тільки після підписання у 1772 році у Карасубазарі союзного трактату було проголошено «незалежність» татарських народів та визнано їх союз з Росією. Таким чином Крим було втягнуто у чужу геополітичну гру, яка велася між Росією та Туреччиною [1] та визнано вільним на підставі Кучук-Кайнарджийського миру 1774 року. При цьому Російська імперія гарантувала свободу кримськотатарського населення і залишила свої війська на півострові, що у подальшому переросло у окупацію з пригніченням культурних та релігійних особливостей місцевого населення. Погоджуємося з Б. Короленком, який проводить аналогію цього миру з Будапештським меморандумом у тому аспекті, що гарантії Росії щодо збереження чийхось територій закінчуються там, де починається її власна імперська геополітика [2].

25 березня 1917 року в Сімферополі було скликано Всекримський мусульманський з'їзд, на якому обрано Тимчасовий Кримсько-Мусульманський Виконавчий Комітет (Мусвиконком) на чолі з Номаном Челебіджиханом. Цей орган дуже швидко перетворився на національне представництво кримських татар, з яким рахувалися і Тимчасовий Уряд і Центральна рада [6]. Розвиток кримськотатарського правонаходного руху відзначився створенням у липні 1917 року кримськотатарської національної партії Міллі-Фірка на чолі з Алі Боданінським, яка виступила із програмою автономії кримських татар у складі Російської федеративної держави [4].

Що стосується геостратегії тогочасної української влади щодо Криму, це питання порушувалося під час З'їзду поневолених народів Росії у Києві 21-28 вересня 1917 року, у якому брала участь кримськотатарська делегація. Центральна Рада орієнтувалася переважно на етнографічний критерій визначення кордонів, що дало можливість для визнання самовизначення кримськотатарського народу на території півострову [3]. Ця позиція залишилася незмінною і після проголошення Української Народної Республіки, що сприяє активізації діяльності Міллі-Фірка та скликанню кримськотатарських установчих зборів – Курултаю 26 листопада 1917 року. 13 грудня 1917 р. Але вже 26 січня 1918 року червоні захопили увесь Крим і розігнали Курултай. В окупованому більшовиками Криму відбувався масовий терор, за два місяці після захоплення загинуло декілька тисяч кримчан.

Після приходу до влади у 1918 року гетьмана П. Скоропадського сплеску активного розвитку кримськотатарського правонаходного руху не відбулося. П. Скоропадський розумів геополітичну важливість Криму для України в економічному та воєнно-стратегічному відношенні, тому послідовно порушував питання перед керівництвом

Німеччини щодо приєднання Криму до України. У вересні 1918 року він отримав відповідні директиви, які давали дозвіл на приєднання Криму до України [5]. На цей час при владі знаходився Кримський крайовий уряд на чолі з Мацеєм Сулькевичем. Не визнавши незалежності Криму, гетьман П. Скоропадський розпочав митну блокаду півострова і восени 1918 року уряд М. Сулькевича відновив переговори з Україною, на яких був представлений проєкт «Головні засади з'єднання Криму з Україною», що передбачав встановлення федеративних відносин. Однак таким планам не судилося реалізуватися. Тоді Крим представляв собою геополітичну точку, яка представляла інтерес для України, Росії та Німеччини.

На початку 1919 року незалежна кримськотатарська держава у партійних документах вже не згадується. 23 лютого 1919 року Крайовий уряд звинуватив Бюро кримськотатарського парламенту у співпраці з Османською імперією з метою утворення на півострові незалежного ханату. Арешти активістів, обшуки в редакціях газет, що за цим відбулися, призвели до того, що лідери Міллі-Фірки вітали встановлення радянської влади на півострові й проголошення Кримської СРСР [1].

Отже, у становленні та формуванні напрямків розвитку кримськотатарського правозахисного руху на початку ХХ століття неабияке значення відіграє геополітична стратегія Росії, України, Німеччини і Туреччини. У світлі цих інтересів зрозуміли є поява різних течій, які і формували напрямки діяльності кримськотатарського правозахисного руху.

Список використаних джерел:

1. Головченко В. (2011). Кримськотатарський національно-визвольний рух: партійний вимір. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. № 5 (55), 260-275.
2. Короленко Б. (2014). Як Крим "ісконно русским" став. Імперський крок Катерини. *Історична правда*. 28 травня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/28/143098/> (19.10.2020).
3. Лицарі Дикого Поля. Плугом і мушкетом: Український шлях до Чорного моря. (2016). Харків: КСД.
4. Скальський В. (2015). Що спільного та відмінного в українському і кримськотатарському національних рухах у 1917 р.? *Історія Криму в запитаннях та відповідях*. Київ: Наукова думка, 300-304.
5. Скальський В. (2015). Що спільного та відмінного в українському і кримськотатарському національних рухах у 1917 р.? *Історія Криму в запитаннях та відповідях*. Київ: Наукова думка, 300-304.
6. Чубаров Е. Курултай кримськотатарського народу: витоки і скликання національного з'їзду. Меджліс кримськотатарського народу: офіційний сайт. URL: <http://qtm.org/ua> (12.10.2020).